

בס"ד, י"ב חשוון התשפ"ז

בכורות ל"ה – מום שלא בכוונה, מום לפני הלידה ונאמנות על מומי בכור

שאלות:

1. ילדים שיחקו ופגמו בכבש הבכור של רן. האם מותר לשחוט אותו?

מום שנעשה בבכור שלא בכוונה

המשנה אומרת שהיה מעשה באיל זקן ושערו מדולדל (כי הוא בכור שלא קיבל מום הרבה שנים ואסור בגיזה), וקסטור (ממונה רומאי) ראה אותו ושאל למה לא שחטו אותו. אמרו לו שהוא בכור ואינו נשחט אלא אם כן היה בו מום. הקסטור לקח רומח וצרם את אוזנו, וחכמים התירו אותו בשחיטה, כי הוא ככל הנראה לא היה אמור להבין שמום בכוונה מתיר אותו. אחרי שהתירו, הוא הלך וצרם באוזני בכורות אחרים, ואז אסרו אותם. במעשה אחר ילדים קשרו זנבות של טלאים זה בזה, וזנבו של אחד נקרע. חכמים התירו אותו, אבל כשראו שהתירו, הלכו וקשרו זנבות בכורות אחרים, ואסרו אותם. וזה הכלל: מום שהוטל בכוונה להתיר את הבכור אסור, ומום שהוטל שלא בכוונה להתירו מותר.

הגמרא אומרת שצריך את שני המעשים, כי אם המשנה הייתה מביאה רק את הגוי, ייתכן שהיו מתירים כי לא חוששים שהוא יתרגל לאיסור, אבל בילד יש חשש שיתרגל, ולא מתירים. ואם הייתה מביאה רק את הילד, ייתכן שהיו מתירים בילד כי אין חשש שיחליפו אותו בגדול, אבל בגוי, שיש חשש שיחליפו אותו בישראל גדול וילמדו להתיר בטעות גם אם גדול הטיל מום, היו אומרים שלא מתירים.

רב חסדא אמר משם רב קטינא שהמשנה התירה רק כשאמרו לקסדור "אלא אם כן היה בו מום", כלומר שיפול מעצמו. אבל אם אמרו לו "אלא אם כן נעשה בו מום", זה כאילו שאמרו לו "לך תעשה בו מום", והוא אסור. רבא אמר שגם בלשון "נעשה" הגוי לא מבין שמום שיטיל בעצמו יתיר את הבכור כי זה לשון פסיבית, ולכן אין הבדל.

הגמרא שואלת מה בא לרבות הביטוי המיותר לכאורה בסיום המשנה "כל שהוא לדעתו אסור"? ועונה שהוא בא לרבות גרמא (למשל להניח בצק על האוזן כדי שכלב יאכל ויפגום). "שלא לדעתו מותר" בא לרבות מי ששחו הישראלים לפי תומם, שהבכור נשחט רק אם יפול בו מום, בלי שהתכוונו שהגוי יטיל בו מום, והגוי לא שאל.

המשנה הבאה אומרת שבכור למשל איל, שרדף אחרי אדם ואדם בעט בו ועשה בו מום, שוחטים עליו. רב פפא אמר שהמשנה נאמרה רק כשבעט בשעת הרדיפה, אבל לא אחריה, כי אז ברור שהתכוון לפגוע בו. ולמרות שזה דין פשוט לכאורה, ייתכן שהיה מקום לחשוב שהוא בעט בו כי נזכר בצערו, ולכן הגמרא מחדשת שחוששים. ויש אומרים שרב פפא אמר להפך, שגם אחרי שפסקה הרדיפה מותר לשחוט, כי הוא בעט בו רק בגלל שנזכר בצערו.

2. האם יש דרך מותרת לפגום בבכור?

הטלת מום לפני לידת הבכור

רב יהודה אמר שמותר להטיל מום בבכור לפני שיצא לאויר העולם, כי הוא לא קדוש עד שיצא. **רבא** אמר שבגדי אפשר להטיל מום באוזן, כי אוזניו הארוכות יוצאות לפני שיצא כל הראש והוא לא נחשב עדיין נולד, ובטלה בשפתיו, כי אוזניו יוצאות אחרי שיצא רוב הראש. ויש אומרים שגם בטלה דווקא באוזן, כי הראש יוצא דרך הצדעיים, שם האוזניים והן יוצאות תחילה. **רבא** אמר עוד שמום בפה, שלא נראה כשהבכור אוכל אבל כן נראה כשהוא פועה ופותח את הפה, נחשב מום, כי רק מום שבגלוי פוסל. הגמרא שואלת מה **רבא** חידש, הרי המשנה בפרק הבא אומרת שעקירת החניכיים הפנימיות לגמרי היא מום! **רב פפא** ענה ש**רבא** רק מפרש את טעם המשנה: זה מום כי הוא נראה כשהבכור פועה.

3. הרועה של אבי הוא כהן, והוא אומר שהבכור נפגם מעצמו. אפשר להאמין לו?

נאמנות על מומי הבכור

המשנה הבאה אומרת שבכל המומין שיכולים להיעשות בידי אדם, למשל שבר ביד (אבל לא בעל חמש רגליים), רועי ישראלים נאמנים להעיד שנעשו מעצמם, ורועי כהנים (הגמרא תפרש על מי מדובר) לא נאמנים, כי הכהנים הם שנהנים מהבכור בעל המום. **רבן שמעון בן גמליאל** אמר שכהן נאמן על בכור של חברו ולא על שלו, ו**רבי מאיר** אמר שהחשוד על הדבר לא דן בו ולא מעיד עליו.

רבי יוחנן ורבי אלעזר נחלקו בפירוש המשנה, על מי מדובר ב'רועי ישראל' ו'רועי כהנים': אחד אמר שרועה ישראלי בבית כהן נאמן, כי לא חוששים שישקר כדי שהכהן יתן לו מהבשר, ורועה כהן בבית ישראל לא נאמן, כי הוא אומר לעצמו שאחרי שטרח בבכור הישראל לא יעניק אותו לכהן אחר.

והשני אמר להפך: ש'רועי ישראל' הכוונה לרועה כהן של ישראל נאמן, כי הישראל ייתן את הבכור לתלמיד חכם ולא לו, ורועה ישראלי של כהן לא נאמן, כי חוששים שהכהן יתן לו מהבשר.

ומסתבר לפי שניהם שגם רועה כהן לא נאמן להעיד לבעלים הכהן, כי חוששים שיגמלו זה לזה בהזדמנות אחרת, והוא ישקר בשבילו בבכור שהוא יקבל.

ולפי כל אחד מהדעות שאמרנו שלא נאמן, **רשב"ג** במשנה סייג את חוסר הנאמנות לעצמו בלבד, ו**רבי מאיר** הרחיב אותה לכל הכהנים.

הגמרא שואלת: לפי מי שאמר שרועה כהן של ישראל נאמן, ברור מה **רבי מאיר** חידש, שהוא חשוד ולא נאמן. אבל לפי הדעה השניה שרועה כהן לא נאמן, מה **רבי מאיר** חידש, הרי הוא לא נאמן כמו שאמר **תנא קמא**!

הגמרא עונה שההבדל הוא לפי **רבי יהושע בן קפוסאי** בברייתא שאמר שבכור בבית כהן צריך שניים מהשוק אפילו כהנים להעיד עליו, כי לגביהם לא חוששים לגומלין, אבל לא בני ביתו. **רבן שמעון בן גמליאל** הכשיר אפילו בן או בת של הכהן, ו**רבי יוסי** אמר שעד אחד מהשוק נאמן אבל אפילו עשרה מבני ביתו לא נאמנים. התנא הראשון סובר **כרבי יהושע בן קפוסאי**, שכהנים מהשוק נאמנים, ו**רבי מאיר** סובר שאף כהן לא נאמן.

ומה שרב חסדא אמר בשם רב קטינא זה כרבי יהושע בן קפוסאי שספק בכור שנולד אצל ישראל צריך שניים מהשוק להעיד עליו, שלא הטילו בו מום בכוונה.

רב נחמן אמר שהבעלים עצמם מעידים עליו, אפילו על ספק בכור שהם אוכלים, כי הם לא נחשדו. הגמרא מנסה להוכיח שהבעלים נאמנים ממעשר בהמה: אם כולם חשודים, מי יעיד עליו לדעת רבי מאיר? ודוחה את הניסיון: כי במעשר ברור שהבעלים נאמנים, שהרי יכלו להטיל מום בהיתר בכל העדר לפני ההפרשה.

בסוף הגמרא מוכיחה מספק בכור: אם גם ישראל חשודים, איש לא יעיד עליו לדעת רבי מאיר! והרי הוא מחייב במתנות כהונה את מי ששחט ספק בכור, סימן שאוכלים אותו, ומכאן שיש דרך להתירו. המסקנה היא שכהנים חשודים על הטלת מומים ולא ישראל.

רב נחמן אמר שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל ואפילו בנו ובתו נאמנים, ורבא אמר שהלכה כרבי יוסי ואפילו בני ביתו.

הגמרא מקשה על רבא מדבריו הוא, שאם הבעלים הכהן עמד איתנו בחוץ ובכור נכנס שלם ויצא חבול, בני הבית מעידים עליו! לכאורה כרשב"ג, והגמרא עונה שהוא דיבר כשכל בני הבית עמדו בחוץ, והחידוש הוא שלא חוששים שהם גרמו מראש למום, למשל שהכינו לו בור בתוך הבית.

הגמרא מסיקה שההלכה היא כרבן שמעון בן גמליאל, אבל רק בנו ובתו נאמנים, ולא אשתו, כי אשתו כגופו.

רב פפא שאל את אביי, לפי רבי מאיר, שאמר שהחשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה, כהנים לא ידונו דין בכלל? והרי כתוב "וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נִגְעַ!"

בתחילת הדף הבא אביי ענה שרבי מאיר אמר את זה רק כחשש שלא לסמוך עליהם, אבל לא שהחזיק כעוברי עבירה לכל התורה, מי שחשוד על דבר אחד.